

Phd-kursus i Basal Statistik, Opgaver til 1. uge

Opgave 1: Sundby

Vi betragter et lille uddrag af det såkaldte **Sundby95**-materiale, der er en stor undersøgelse af københavnernes sundhed.

Det totale datasæt ligger på hjemmesiden som præfabrikeret SAS-datasæt, men der ligger også et lille udpluk af informationerne i tekstfilen **Sundby_lille**, indeholdende variablene (i den nævnte rækkefølge)

kon: Personens køn (1: mand, 2:kvinde)

v75: Personens vægt, i *kg*

v76: Personens højde, i *cm*

v17: Fysisk aktivitet i fritid (kategorier 1-4, lave tal betyder mest aktiv)

v24af: Antal drukkede genstande sidste weekend

1. *Indlæs data.....*

Vi indlæser uddraget af Sundby-datasættet ved hjælp af en URL-reference: (denne bid ligger også på hjemmesidens link til indlæsning):

```
FILENAME navn URL
"http://staff.pubhealth.ku.dk/~lts/basal/data/sundby_lille.txt";

data sundby;
infile navn firstobs=2;
input kon v75 v76 v17 v24af;

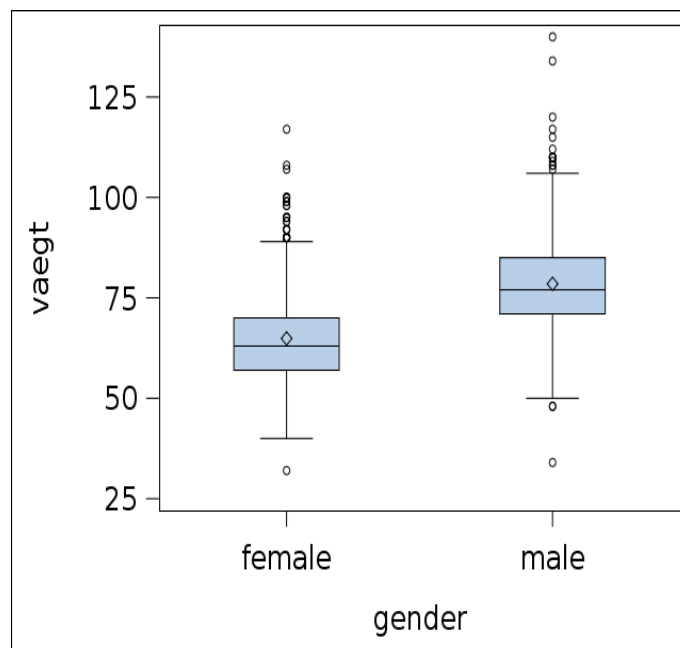
if kon<0 then delete;
if kon=2 then gender='female';
if kon=1 then gender='male';
vaegt=v75;
hoejde=v76/100;
bmi=vaegt/hoejde**2;
run;
```

Bemærk, at vi her samtidig har foretaget et par ændringer i det *temporære* (midlertidige) datasæt **sundby**, nemlig:

- Sletning af observationer med ukendt køn
 - Definition af en mere forståelig angivelse af kønnet
 - Mere intuitive betegnelser for højde- og vægt-variable, samt omkodning af højde fra *cm* til *m*
 - Definition af en ny variabel, *bmi*, se nedenfor under spm. 6.
2. Lav en illustration af vægtfordelingen (*v75*) for mænd hhv. kvinder (brug f.eks. *Box plots* eller *histogrammer*), og beskriv også fordelingen i tal, dvs. gennemsnit, median, spredning mv.

Box plottene kan laves med koden

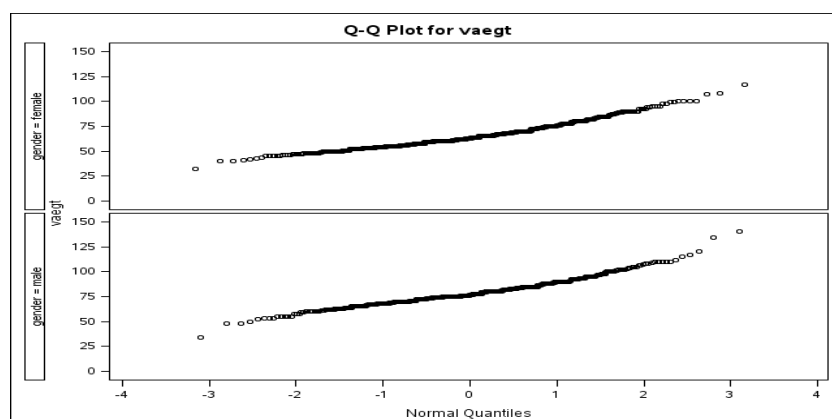
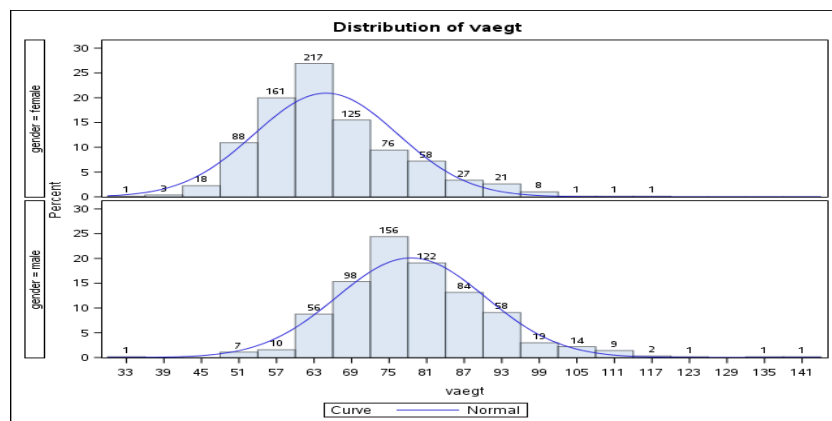
```
proc sgplot data=sundby;
  vbox vægt / category=gender;
run;
```


De synes at vise en vis skævhed i fordelingerne, så lad os se nærmere på histogrammer for at vurdere tilpasningen til normalfordelingen (som skal bruges i næste spørgsmål).

I forbindelse med histogrammerne udregner vi også 2.5% og 97.5% fraktilerne, idet vi benytter proceduren `univariate` og herunder anvender sætningen `histogram`, her med en masse lir:

```
proc univariate normal gout=plotud data=sundby;
  class gender;
  var vaegt;
  histogram vaegt / normal(mu=est sigma=est w=3)
    height=3 barlabel=count;
  qqplot vaegt / normal(mu=est sigma=est w=3)
    height=3 haxis=axis1;
  output out=regn pctlpre=P_ pctlpts=2.5,97.5;
run;
```


Fordelingen i tal, opdelt efter køn:

```
proc means n mean median stddev min max data=sundby;
  class gender;
  var vaegt hoejde bmi;
run;
```

The MEANS Procedure

	N					
gender	Obs	Variable	N	Mean	Median	Std Dev
female	827	vaegt	806	64.8959057	63.0000000	11.4403653
		hoejde	805	1.6742484	1.6800000	0.0694423
		bmi	788	23.1517030	22.4190897	3.9116406
male	647	vaegt	639	78.4882629	77.0000000	11.9084584
		hoejde	632	1.7990348	1.8000000	0.0779310
		bmi	628	24.2283560	23.8087970	3.2047620

gender	N	Obs	Variable	Minimum	Maximum
female	827	vaegt		32.0000000	117.0000000
		hoejde		1.4800000	1.9800000
		bmi		13.6699560	37.3702422
male	647	vaegt		34.0000000	140.0000000
		hoejde		1.5500000	2.0000000
		bmi		11.6275093	39.6353547

Ikke overraskende kan vi konstatere, at mændene vejer mere end kvinderne. En del af årsagen hertil kunne jo være, at de også er højere (og det er de jo, hvilket også klart ses af summary statistics).

3. *Kommenter fundene fra forrige spørgsmål med henblik på at konstruere normalområder for vægten, for hvert køn for sig. Bestem et sådant normalområde, både med og uden brug af normalfordelingsantagelsen. Hvordan passer de sammen?*

Ud fra gennemsnit og spredning (vist ovenfor) udregner vi normalområder under antagelse af, at vi har at gøre med normalfordelinger for hvert køn. Her er udregningerne foretaget i R, som (bl.a.) fungerer som regnemaskine:

```
> 64.896+c(-2,2)*11.44
[1] 42.016 87.776
```

```
> 78.488+c(-2,2)*11.908  
[1] 54.672 102.304
```

Normalområderne for vægten er således:

Kvinder: (42.0, 87.8) kg

Mænd: (54.7, 102.3) kg

Sammenligner vi med $2\frac{1}{2}\%$ og $97\frac{1}{2}\%$ fraktilerne, som blev udregnet og lagt i datasættet `regn` (nedenfor et output fra `proc print data=regn;`):

Obs	gender	P_2_5	P_97_5
1	female	47	92
2	male	58	106

ser vi, at de normalfordelingsbaserede intervaller skyder lidt for lavt, fordi de ikke tager hensyn til den lille skævhed, der er i fordelingerne (mere om dette senere).

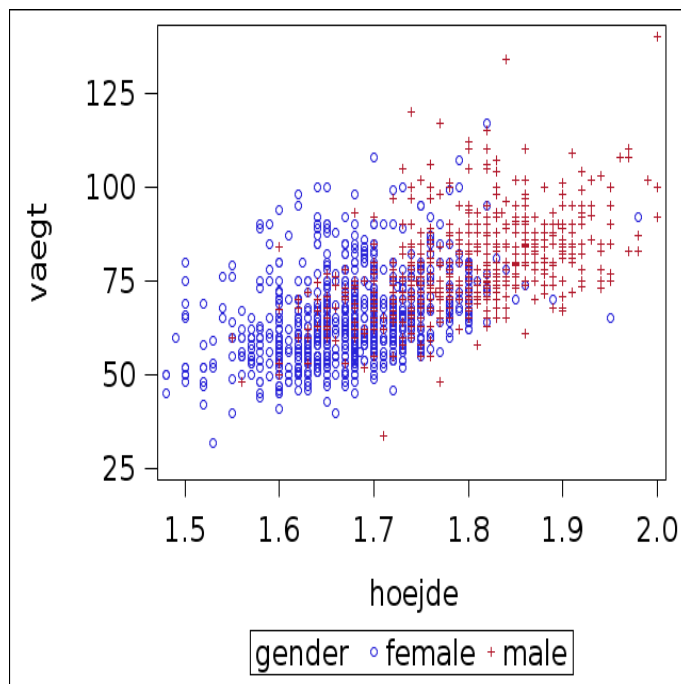
4. *Det ser klart ud til, at mændene vejer mere end kvinderne. Hvilke grunde kunne der være til det?*

Det har vi allerede berørt ovenfor: Det kan skyldes, at mændene er højere - men det kan selvfølgelig også skyldes kraftigere knoglebygning, større muskler osv.

5. *Lav et scatterplot af vægt overfor højde (v76), med forskellige symboler for mænd og kvinder. Ser det ud som om vægtforskellen kan forklares ved at mænd generelt er højere end kvinder?*

Scatterplottet kræver farver for at man skal kunne se forskel på kønnene. Vi benytter koden:

```
proc sgplot data=sundby;
  scatter x=hoejde y=vaegt / group=gender;
run;
```


Umiddelbart ser det på plottet ud som om højden kan forklare en god del af forskellen på vægten på mænd og kvinder.

Et velkendt højde-korrigeret mål for vægt er *body mass index (BMI)*, der defineres som

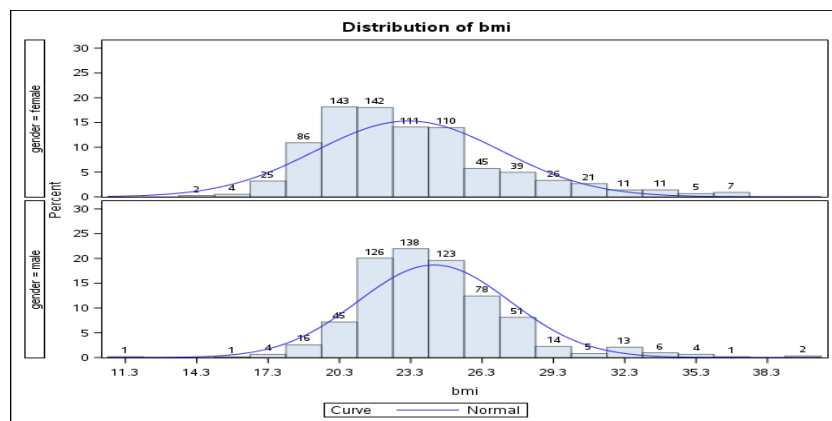
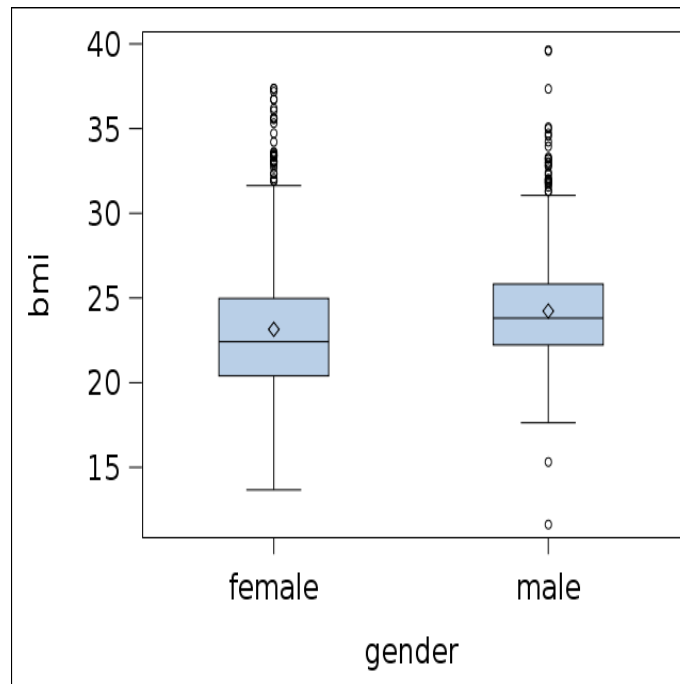
$$\text{BMI} = \frac{\text{vægt i kg}}{\text{højde i meter, kvadreret}}$$

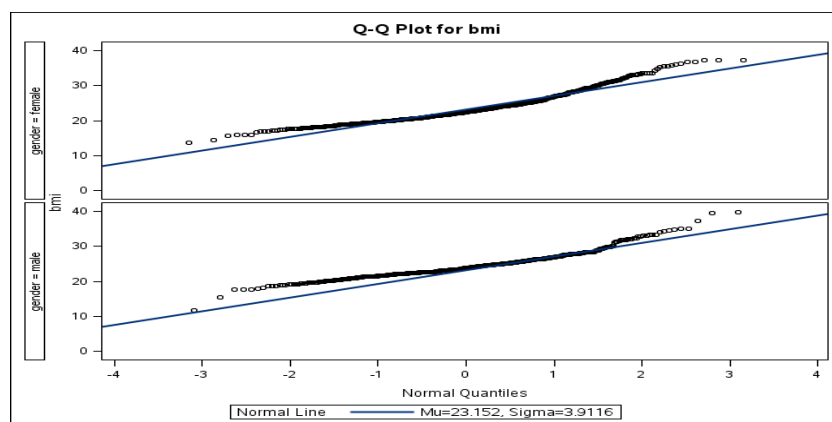
6. *Definer den nye variabel **bmi** ved at indføje en sætning inden det første run;. Check om den er blevet rigtigt defineret, f.eks. ved at udregne gennemsnit mv.*

For at definere denne variabel, skal man op i indlæsningsdelen af SAS-programmet, dvs. **inden det første run** og tilføje linien `bmi=vaegt/hoejde**2;`, hvilket vi faktisk allerede havde gjort helt fra starten.

7. Bestem nu et normalområde for bmi ved hjælp af en normalfordelingsantagelse.

Vi tager lige et kig på figurene svarende til vægten ovenfor, nu blot for body mass index, bmi:

Igen ser vi, at normalfordelingen næppe er helt rimelig, da der ses en skævhed i fordelingen. Vi fortsætter alligevel, men sørger for at huske, at vi ikke kan stole helt på udregninger, der baserer sig på normalfordelingsantagelsen. Det ville nok være en bedre ide at foretage udregningerne på de logaritmetransformerede værdier og så tilbage-transformere endepunkterne....

Vi benytter de udregnede størrelser ovenfor (fra `proc means`) og regner videre i R:

```
> 23.1517+c(-2,2)*3.9116
[1] 15.3285 30.9749
> 24.2284+c(-2,2)*3.2048
[1] 17.8188 30.6380
```

Normalområderne for body mass index er således:

Kvinder: (15.3,31.0)

Mænd: (17.8,30.6)

- *Hvordan passer det med den faktiske fordeling (fraktiler=percentiler)?*

De direkte udregnede fraktiler for body mass index ses nedenfor:

Obs	gender	P_2_5	P_97_5
1	female	17.6254	33.3333
2	male	19.0364	32.7880

og vi ser, at de normalfordelingsbaserede grænser her ligger lidt lavere end de, der er baseret på fraktilerne.

- *Hvor mange procent falder udenfor det normalfordelingsbaserede område?*

Her skal man lige lave lidt ekstra programmering, så det er et lidt svært spørgsmål. Vi udregner to nye variable, **over** og **under**, hvorefter vi summerer dem med **proc means**. Bemærk, at man pga. manglende værdier af **bmi** (som anses for at være minus uendelig) er nødt til at kræve **bmi>0**, da disse manglende værdier ellers ville tælle med som liggende under normalområdet.

```
data check;
set sundby;

if gender="female" then over=(bmi>31);
if gender="female" then under=(bmi<15.3 and bmi>0);
if gender="male" then over=(bmi>30.6);
if gender="male" then under=(bmi<17.8 and bmi>0);
run;

proc means n sum mean data=check;
    class gender;
    var under over;
run;
```

som giver outputtet

The MEANS Procedure

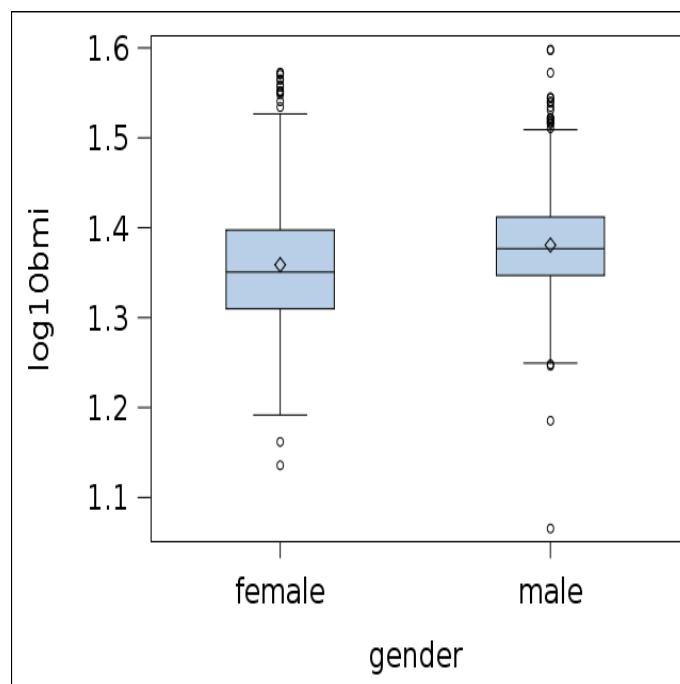
gender	N		N	Sum	Mean
	Obs	Variable			
female	827	under	827	2.0000000	0.0024184
		over	827	42.0000000	0.0507860
male	647	under	647	5.0000000	0.0077280
		over	647	29.0000000	0.0448223

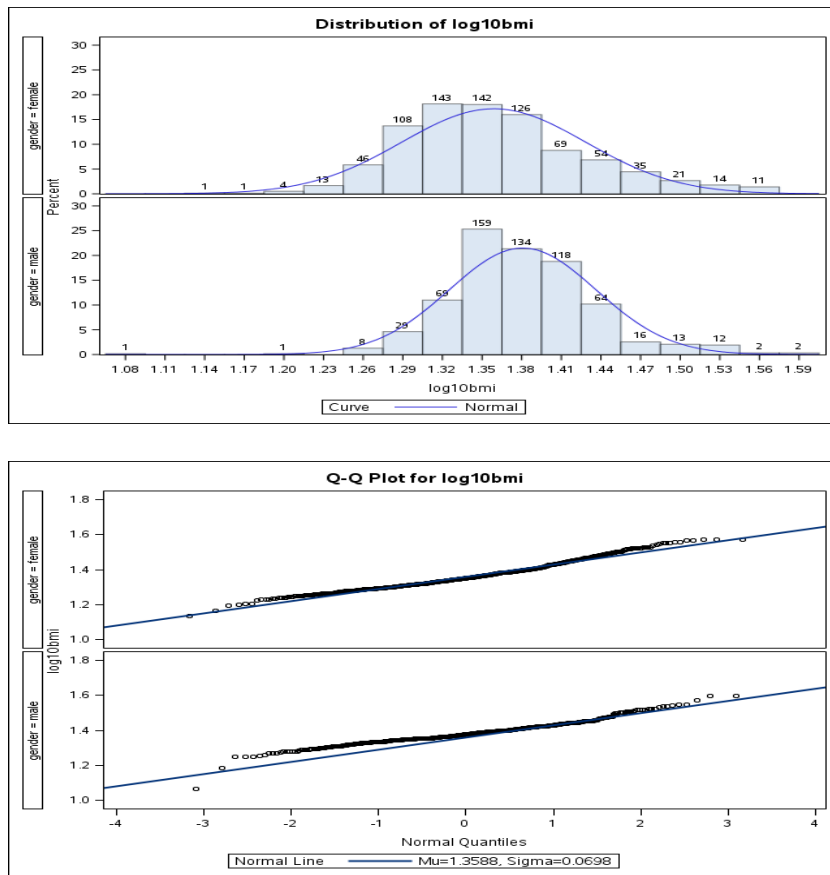
Vi finder altså ret få (under 1%), der ligger under normalområdet (og altså ville blive vurderet til at være for tynde), men lidt for mange, der ligger over (4-5%). Det afspejler (igen) den skæve fordeling af `bmi`.

8. *Hvordan ser normalområderne ud, hvis de er baseret på en normalfordelingsantagelse for logaritmen til `bmi`?*

Vi bemærkede ovenfor en vis skævhed i (bl.a) fordelingen af `bmi`, og en deraf følgende diskrepans mellem normalområder udregnet dels fra gennemsnit og spredning og dels fra de empiriske fraktiler. Denne skævhed forsøger vi nu at transformere os ud af, idet vi tilføjer sætningen `log10bmi=log10(bmi)`; inden det første run;.

Vi kan nu gentage figurerne fra tidligere, blot med denne transformerede variabel, og finder:

Disse figurer synes at vise en noget bedre normalfordelingstilpasning end den utransformerede variabel, og vi fortsætter derfor med at udregne summary statistics for denne:

The MEANS Procedure

Analysis Variable : log10bmi

gender	N		Mean	Median	Std Dev	Minimum
	Obs	N				
female	827	788	1.3588211	1.3506179	0.0697516	1.1357671
male	647	628	1.3807074	1.3767375	0.0556937	1.0654867

gender	N		Maximum
	Obs	N	
female	827	788	1.5725259
male	647	628	1.5980827

Igen regner vi videre i R, idet vi i et hug udregner normalområder for den logaritmerede variabel, samt tilbagetransformerer til den oprindelige skala. Dette kan selvfølgelig også gøres i flere trin og med en lommeregner:

```
> 10^(1.3588+c(-2,0,2)*0.0698)
[1] 16.56533 22.84546 31.50649
```

```
> 10^(1.3807+c(-2,0,2)*0.0557)
[1] 18.59088 24.02702 31.05275
```

Normalområderne for body mass index er således:

Kvinder: (16.6,31.5)

Mænd: (18.6,31.1)

hvilket er en smule bedre i overensstemmelse med områderne, som udregnes fra de empiriske fraktiler.

Man kan evt. gå videre med denne opgave og se på forskellige forklarende variable for BMI.

Måske er BMI højt for

- fysisk inaktive personer (v17)
- personer, der drikker meget (v24af)

men så skal man bruge analyseteknikker, vi endnu ikke har set på.

Opgave 2: Sammenligning af målemetoder

For 17 patienter er der målt **peak expiratory flow rate** (maksimal udåndingshastighed, i l/min) på to forskellige måder, dels ved at anvende det **traditionelle** *Wright peak flow meter*, og dels med det **nye** såkaldte *mini Wright flow meter* (Bland and Altman, 1986).

Med begge apparater er der foretaget dobbeltbestemmelser, således at der i alt foreligger 4 observationer for hver person.

1. Kør indlæsningsprogrammet, men husk at lave om på gåseøjnene

Vi benytter den i opgaveteksten angivne indlæsningskode, idet vi dog erstatter datasæt-navnet `opg2` med det mere sigende `wright`:

```
data wright;
infile "http://staff.pubhealth.ku.dk/~lts/basal/data/wright.txt"
      URL firstobs=2;
input wright1 wright2 mini1 mini2;
run;
```

Kommentarer til de enkelte linier:

Linie1: angiver navnet på det datasæt, man vil danne

Linie 2-3: angiver navnet på den fil, man vil importere, her en fil fra nettet, og derfor skrives efterfølgende URL.

Option `firstobs=2` angiver, at man først skal starte indlæsningen fra linie 2, idet der står variablenavne i første linie.

Linie 4: Angiver de variablenavne, man ønsker at anvende for de enkelte kolonner i datafilen.

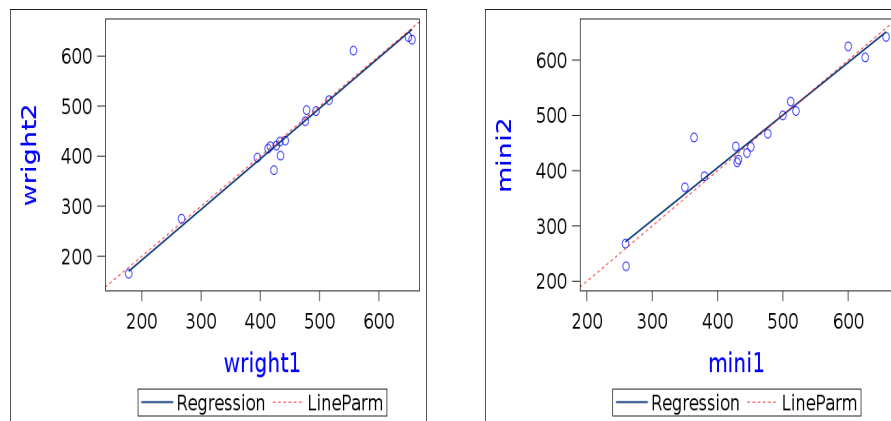
Vores datasæt ligger nu i `WORK`-folderen under navnet `wright` (er altså *ikke* permanent - ellers skulle man have skrevet `sasuser.wright` i stedet for blot `wright`), og det består af 17 observationer og fire variable, nemlig `wright1`, `wright2`, `mini1` og `mini2`.

Til en start kan vi se på et plot af dobbeltbestemmelser mod hinanden, for hver af de to målemetoder:

```
proc sgplot data=wright;
    reg x=wright1 y=wright2;
run;

proc sgplot data=wright;
    reg x=mini1 y=mini2;
run;
```

Figureerne nedenfor er dog lavet ved hjælp af en kode, der er lidt udbygget for at forbedre grafernes udseende, se løsningsprogrammet.

Det ses, at observationerne fordeler sig rimeligt omkring en linie (den blå regressionslinie, fuldt optrukket), og hvis man kigger nærmere efter, er denne linie næsten identitetslinien (den røde skraverede), og dermed vil vi umiddelbart sige, at dobbeltbestemmelserne stemmer rimeligt godt overens.

De efterfølgende spørgsmål skal lede igennem forskellige betragtninger vedrørende vurdering af hver af målemetoderne samt sammenligning af de to målemetoder. Det endelige formål er at kvantificere overensstemmelsen mellem de to målemetoder (hhv. Wright og Mini Wright).

2. Vurder (for hver af de to målemetoder for sig) om differensen mellem dobbeltmålinger afhænger af niveauet af lungefunktionen. En god metode til dette er det såkaldte Bland-Altman plot (scatter plot af differenser mod gennemsnit).

Vi har nu brug for at ændre i datasættet `wright`, fordi vi skal danne nogle nye variable. Nedenfor udregner vi differenser mellem dobbeltbestemmelser for hver af metoderne, gennemsnit af selvsamme dobbeltbestemmelser, samt (til brug for spm. 6) differenser mellem gennemsnit af de to metoder (`dif`) samt gennemsnittet af disse gennemsnit (`gnsnit`, som altså blot er gennemsnittet af alle fire målinger). Vi kalder det nye datasæt `wright1` og gemmer det denne gang som permanent datasæt i folderen `sasuser`:

```
data sasuser.wright1;
set wright;

wright_dif=wright1-wright2;
wright_gs=(wright1+wright2)/2;
mini_dif=mini1-mini2;
mini_gs=(mini1+mini2)/2;

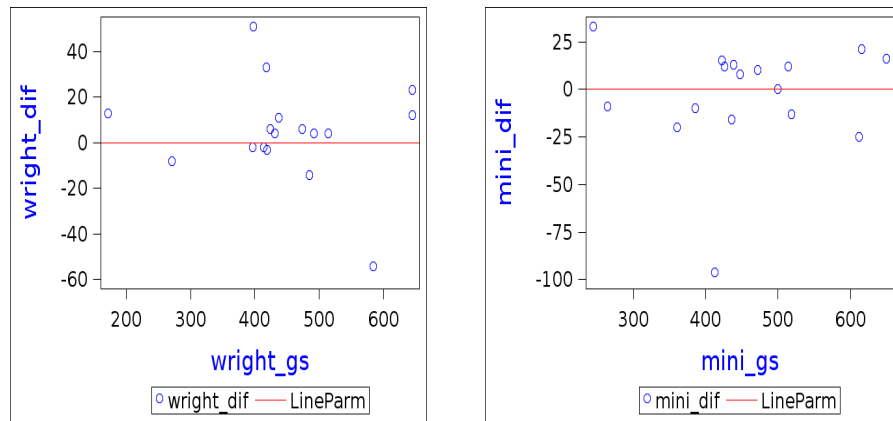
dif=wright_gs-mini_gs;
gnsnit=(wright_gs+mini_gs)/2;
run;
```

Vi laver herefter (for hver af målemetoderne for sig) et plot af differenserne mod gennemsnittet, med en vandret linie i 0:

```
proc sgplot data=sasuser.wright1;
    scatter x=wright_gs y=wright_dif;
    lineparm x=0 y=0 slope=0 / lineattrs=(color=red);
run;

proc sgplot data=sasuser.wright1;
    scatter x=mini_gs y=mini_dif;
    lineparm x=0 y=0 slope=0 / lineattrs=(color=red);
run;
```

hvorved vi får figurerne

Disse figurer går under betegnelsen 'Bland-Altman plots', efter artiklen Bland&Altman(1986). Vi ser af disse plots, at differenserne generelt ligger i et bånd omkring 0 af nogenlunde lige stor bredde hele vejen, omend det lille antal observationer ikke tillader alt for kategoriske konklusioner.

Der synes at være en enkelt person, hvor der er meget stor forskel mellem de to observationer af *mini*. Vi vil komme tilbage til dette senere.

3. Reproducerbarhed: *Udregn og fortolk limits of agreement (normalområde for differenser), igen separat for hver af metoderne, uden at transformere. Vurder rimeligheden af de nødvendige antagelser.*

Limits of agreement er normalområder for differenserne, så vi skal finde gennemsnit og spredning for disse, ved hjælp af `proc means`. Vi gør dette for alle tre differenser på en gang ved at skrive

```
proc means data=sasuser.wright1;
var wright_dif mini_dif dif;
run;
```

hvorved vi får

The MEANS Procedure

Variable	N	Mean	Std Dev	Minimum	Maximum
wright_dif	17	4.9411765	21.7240379	-54.0000000	51.0000000
mini_dif	17	-2.8823529	28.8723102	-96.0000000	33.0000000
dif	17	-6.0294118	33.2041369	-92.0000000	51.5000000

Vi går ud fra, at de 17 personer ikke er familiemæssigt relateret, og at de 17 differenser derfor er uafhængige. For at anvende ovenstående spredninger til at udregne normalområder, skal vi yderligere sikre os, at differenserne er rimeligt normalfordelte og nogenlunde af samme størrelsesorden uanset niveau. Det sidste var netop hvad vi vurderede i spørgsmålet ovenfor, så tilbage står antagelsen om normalitet. Nedenfor ses histogrammer for hhv. `wright_dif` og `mini_dif` og vi ser, at der er nogen afvigelse fra en normalfordeling. Usikkerheden i vurderingen er imidlertid stor med så få observationer.

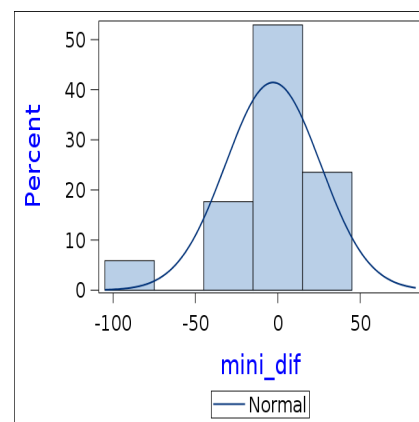
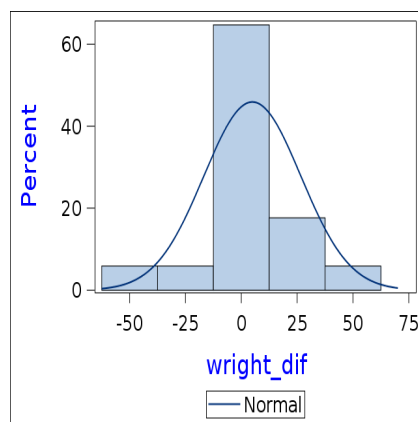
Endvidere er vist et fraktildiagram, selv om vi må erkende, at vi ikke med nogen rimelighed kan vurdere normalfordelingstilpasningen med så få observationer.

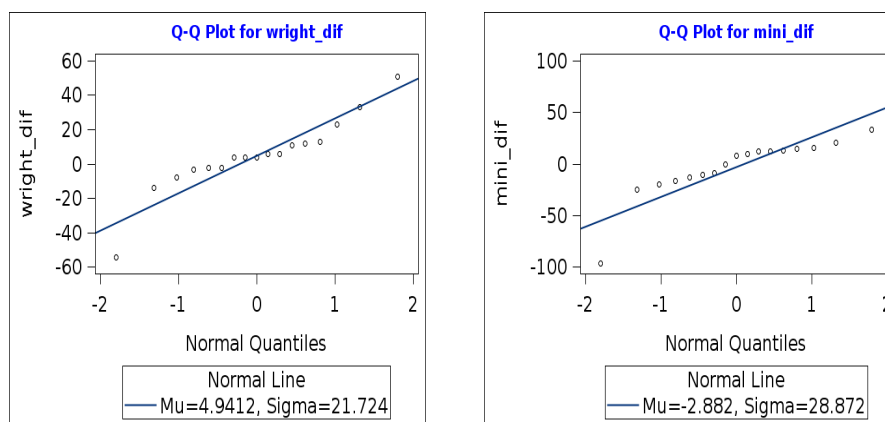
Derfor bliver limits-of-agreement også usikre, hvilket vi vil komme tilbage til nedenfor i en teknisk note.

Figurerne kan dannes ved at skrive (kun vist for wright-apparatet):

```
proc sgplot data=sasuser.wright1;
    histogram wright_dif;
    density wright_dif;
run;

proc univariate normal data=sasuser.wright1;
    var wright_dif;
    probplot wright_dif / normal(mu=est sigma=est);
run;
```


Tests for normalitet (som man normalt ikke får meget relevant information fra, fordi de plejer at blive godkendt, når man har få observationer og forkastet, når man har mange...) giver faktisk her en afvisning for Mini Wright, på trods af det sparsomme materiale. Det skyldes nok hovedsagelig den (numerisk) meget store differens på -96.

For Wright:

The UNIVARIATE Procedure
Variable: wright_dif

Tests for Normality

Test	--Statistic--	-----p Value-----
Shapiro-Wilk	W 0.899039	Pr < W 0.0655
Anderson-Darling	A-Sq 0.780059	Pr > A-Sq 0.0358

og for Mini Wright:

The UNIVARIATE Procedure
Variable: mini_dif

Tests for Normality

Test	--Statistic--	-----p Value-----
Shapiro-Wilk	W 0.791298	Pr < W 0.0015
Anderson-Darling	A-Sq 1.082043	Pr > A-Sq 0.0058

Denne afvisning - ligesom i øvrigt det lave antal observationer - gør, at vi skal tage de nedenfor udregnede grænser med et stort forbehold. Vi finder limits of agreement til

Wright: $4.94 \pm 2 \times 21.72 = (-38.50, 48.38)$

Mini Wright: $-2.88 \pm 2 \times 28.87 = (-60.62, 54.86)$

Betydningen af limits of agreement er, at differenserne mellem dobbeltbestemmelser med 95% sandsynlighed vil ligge indenfor disse grænser, dvs. de udtrykker troværdigheden af en enkelt måling med hver af apparaterne.

Da datamaterialet er så lille, kunne vi også have valgt at bruge en passende t-fraktil til at udregne disse normalområder, det ville i så fald være med 16 frihedsgrader, altså 2.12.

Teknisk note 1:

Man kunne ligeledes overveje, om man skulle kræve, at differenserne havde middelværdi 0 og dermed estimere spredningen ved $\frac{1}{17} \sum_{p=1}^{17} \text{dif}_p^2$ i stedet for $\frac{1}{16} \sum_{p=1}^{17} (\text{dif}_p - \bar{\text{dif}})^2$

Herved ville vi få symmetriske normalområder (limits of agreement):

Wright: $0 \pm 2 \times 21.65 = \pm 43.30$

Mini Wright: $0 \pm 2 \times 28.16 = \pm 56.32$

Teknisk note 2: Usikkerhed på grænserne:

På grund af det lille materiale, vil selve grænserne være ret usikkert bestemt, nemlig med en standard error på ca. $\sqrt{\frac{3}{n}} \times s$, hvilket her giver

- Wright:

- nedre grænse: $-48.38 \pm 2 \times \sqrt{\frac{3}{17}} \times 21.72 = (-66.6, -30.1)$

- øvre grænse: $38.50 \pm 2 \times \sqrt{\frac{3}{17}} \times 21.72 = (20.3, 56.7)$

- Mini Wright:

- nedre grænse: $-54.86 \pm 2 \times \sqrt{\frac{3}{17}} \times 28.87 = (-79.1, -30.6)$

- øvre grænse: $60.62 \pm 2 \times \sqrt{\frac{3}{17}} \times 28.87 = (36.4, 84.9)$

Det ses af ovenstående, at grænserne er frygteligt dårligt bestemt ud fra så få observationer, så når man vil udtale sig om limits-of-agreement (eller normalområder generelt) bør man have langt flere observationer.

4. *Hvilken af metoderne har den bedste reproducerbarhed?*

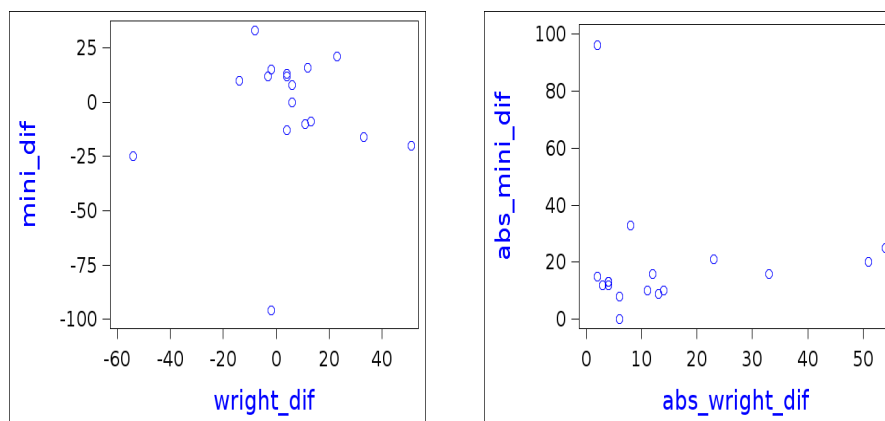
Baseret på de udregnede limits of agreement ovenfor, ser det ud som om Wright metoden har en noget bedre reproducerbarhed end Mini Wright, idet dens limits of agreement er smallest.

Man kunne godt lave et egentligt test for dette, men det fører alt for vidt her...specielt når vi lige har indset, *hvor* usikre, disse grænser er.

5. *Tegn et scatter plot af de numeriske differenser mellem dobbeltbestemmelser, med de to metoder på hver sin akse, og vurder på baggrund af dette, om der er nogle personer, der ser ud til at være mere ustabile at måle på end andre.*

Den venstre af figurerne nedenfor viser de to sæt differenser (med fortegn) plottet mod hinanden, medens den højre figur plotter de tilsvarende numeriske (absolutte) differenser, dannet ved at skrive `abs_wright_dif=abs(wright_dif)`; og tilsvarende for mini.

Hvis fortegnet på differensen skønnes at være vigtigt (hvis der f.eks. ses en generel stigning fra første til anden måling) bør venstre figur benyttes, ellers er højre lettere at se på.

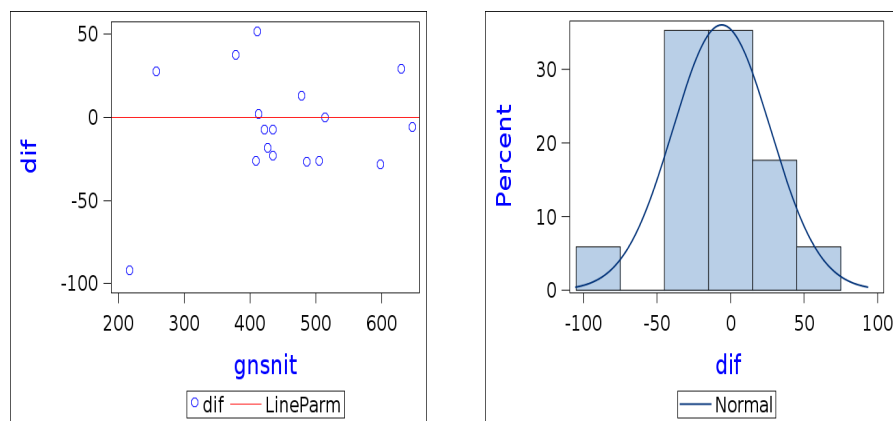
Vi skal vurdere om der er enkelte personer, der har store differenser mellem dobbeltbestemmelserne for *begge* målemetoder, og dette ses ikke umiddelbart at være tilfældet. Vi har (som tidligere bemærket) en enkelt person med en stor diskrepans mellem de to målinger for Mini Wright, men denne person har pænt overensstemmende målinger for Wright apparaturet, så man kan ikke sige, at vedkommende er svær at

måle på. Sådanne personer, der er 'svære at måle på' ses i andre sammenhænge, såsom vurdering af leverstørrelse, hvor overvægtige personer er sværere at vurdere.

6. **Overensstemmelse:** *Sammenlign nu gennemsnittene af dobbeltbestemmelserne for de to metoder, dvs. tegn igen Bland-Altman plot og udregn limits of agreement, denne gang for sammenligning af de to målemetoder. Kommenter den kliniske anvendelighed af disse grænser.*

Vi arbejder nu videre med de to gennemsnit, ovenfor kaldet `wright_gs` hhv. `mini_gs`. Igen skal vi se på et plot af differenser (`dif`) mod gennemsnit (`gnsnit`) samt vurdere rimeligheden af normalfordelingsantagelsen, inden vi går over til at udregne normalområder for differenserne.

De relevante tegninger er

og ved hjælp af `proc means` finder vi de størrelser, vi skal bruge til at udregne normalområder

The MEANS Procedure					
Variable	N	Mean	Std Dev	Minimum	Maximum
dif	17	-6.0294118	33.2041369	-92.0000000	51.5000000

Selv om det (igen) er lidt vovet på så få observationer, udregner vi nu limits of agreement til

Wright vs. Mini Wright: $-6.03 \pm 2 \times 33.20 = (-72.43, 60.37)$

Når vi anvender disse grænser i praksis, skal vi huske på, at de er udregnet på baggrund af gennemsnit af to dobbeltbestemmelser. Hvis dette ikke er sædvanlig klinisk praksis, dvs. hvis man i praksis kun foretager en enkelt måling, så vil disse grænser være *for snævre*!

7. Er der systematisk forskel på de to målemetoder? Kvantificer!

Vi interesserer os her for middelværdierne af de to målemetoder, nærmere betegnet om disse afviger signifikant fra hinanden. Igen er der tale om parrede observationer (gennemsnittene `wright_gs` hhv `mini_gs`), så vi kan enten foretage et parret T-test:

```
proc ttest data=wright1;
    paired wright_gs*mini_gs;
run;
```

eller et test for middelværdi 0 for differenserne `dif`:

```
proc ttest data=wright1;
    var dif;
run;
```

Forudsætningen for dette er rimelig normalitet for differenserne, hvilket vi allerede checkede ovenfor. Den sidst viste kode giver outputtet:

The TTEST Procedure
Variable: dif

N	Mean	Std Dev	Std Err	Minimum	Maximum
17	-6.0294	33.2041	8.0532	-92.0000	51.5000

Mean	95% CL Mean	Std Dev	95% CL Std Dev
-6.0294	-23.1014 11.0426	33.2041	24.7294 50.5343

DF	t Value	Pr > t
16	-0.75	0.4649

Vi ser altså, at T-testet giver teststørrelsen $t=-0.75$, svarende til $P=0.46$, og altså ingen signifikant forskel på de to målemetoder. En tilsvarende konklusion opnås fra et nonparametrisk test, i form af et Wilcoxon signed rank test på differenserne `dif`:

```
proc univariate data=wright1;
    var dif;
run;
```

hvilket (blandt en masse andet output) giver

Tests for Location: Mu0=0				
Test		-Statistic-		-----p Value-----
Student's t	t	-0.7487	Pr > t	0.4649
Sign	M	-2	Pr >= M	0.4545
Signed Rank	S	-9	Pr >= S	0.6593

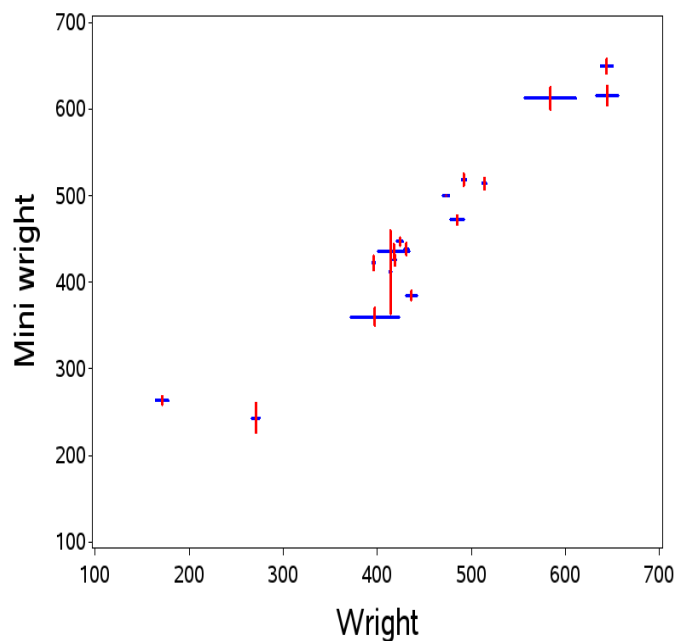
Hermed kan vi imidlertid ikke være *sikre* på, at der ingen forskel er, så vi kvantificerer den sandsynlige forskel ved et konfidensinterval for forskellen mellem middelværdier, som her aflæses fra outputtet til at være $(-23.10, 11.04)$

Vi kan altså ikke udelukke at forskellen på middelværdierne kan være op til ca. 10 'den ene vej' eller lidt over 20 'den anden vej'.

8. *Hvis en forskel på 75 l/min skønnes at have klinisk betydning, kan vi så erstatte Wright med det nye mini Wright?*

Her skal vi vurdere om der hyppigt forekommer forskelle på 75 l/min, når man måler to gange på samme person med hvert af de to forskellige apparater. Ud fra limits of agreement ser vi, at 75 l/min ligger udenfor det, der 'normalt' forekommer, dvs. det, der forekommer i 95% af tilfældene. Det vil således være relativt sjældent, at vi blot ved et tilfælde ser klinisk betydelige afvigelser mellem de to målemetoder, igen **forudsat at vi til daglig virkelig benytter gennemsnit af dobbeltbestemmelser!**

Sluttelig skal vi se en figur, der forsøger at medtage alle observationer på en gang:

For hver person råder vi over 4 observationer, 2 med hver målemetode. Disse 4 er opsat som et kors, idet dobbeltbestemmelser foretaget med samme målemetode er forbundet med et liniestykke.

Kodningen af denne figur er ikke helt let (se løsningsprogrammet), men figuren er illustrativ, fordi den både viser overensstemmelsen mellem de to typer af måleapparat (ligger krydsene cirka på identitetslinien?) samt reproducibiliteten for hver af metoderne (hhv. længden af de blå og røde streger). Det, vi så i spørgsmål 3, var, at det traditionelle apparatur (**wright**) var en anelse bedre end det nye (**mini**), hvilket her svarer til, at de blå streger er en anelse kortere end de røde. Vi kan af tegningen se, at dette hovedsagelig skyldes en enkelt person, hvor der var stor uoverensstemmelse mellem de to **mini**-målinger (som allerede kommenteret på tidligere).

Reference:

Bland, J.M. and Altman, D.G. (1986). Statistical methods for assessing agreement between two methods of clinical measurement. *Lancet*, **i**, 307-310.